

ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ГЕРОЯ

FOREIGN APPROACHES TO THE STUDY OF THE HERO PHENOMENON

Франчук А.В.,
аспірант*Інституту держави і права імені В.М. Корецького*

У статті розглядаються ключові зарубіжні підходи до вивчення феномену героїзму, акцентуючи увагу на його ролі у політичних процесах, соціальних трансформаціях і культурному розвитку. Героїзм розглядається як багатогранне явище, що включає політичні, культурні та медійні аспекти, кожен із яких відіграє унікальну роль у формуванні суспільних цінностей та ідентичності. Зокрема, аналізуються політичні герої як символи національного опору, здатні об'єднувати суспільство у періоди криз, культурні герої, які через мистецтво, літературу та наративи сприяють консолідації колективної пам'яті, а також медійні герої, що впливають на громадську думку через цифрові платформи.

Стаття висвітлює універсальні риси створення героїв в політиці. Розглядає риси такі як моральна чесність, відвага, готовність до самопожертви, і показує, як ці риси є спільними для різних культур, адаптуючись до локальних соціально-політичних умов. Особливу увагу приділено аналізу того, як герої уособлюють прагнення до справедливості, солідарності та змін, виступаючи каталізаторами соціально-політичної мобілізації та підтримки національної ідентичності. Водночас наголошується на значенні цифрової епохи, у якій медійні герої перетворюються на центральні постаті суспільного дискурсу, формуючи образи, що резонують із масовою аудиторією.

Інтегрує міждисциплінарний підхід до аналізу героїзму, об'єднуючи культурологічні, соціологічні та політологічні перспективи. Вивчення ролі архетипів героїзму дозволяє глибше зрозуміти, як ці символічні фігури відображають культурні та історичні особливості суспільств. Героїзм розглядається не лише як результат індивідуальних якостей, але і як продукт взаємодії зі складними соціальними, культурними та політичними контекстами, що підкреслює його значущість у сучасному глобалізованому світі.

Розгляд цієї теми має практичне значення для аналізу механізмів суспільної мобілізації, підтримки національної ідентичності, а також для розуміння динаміки соціальних змін у різних культурних середовищах. Висновки статті можуть слугувати основою для подальших досліджень героїзму у контексті культурного і політичного розвитку, а також бути корисними для практиків у сфері медіа та комунікацій.

Ключові слова: героїзм, політичні герої, культурна ідентичність, цифрові медіа, архетипи героїзму, соціальна мобілізація, національна єдність.

This article examines key foreign approaches to the study of the phenomenon of heroism, emphasizing its role in political processes, social transformations, and cultural development. Heroism is analyzed as a multifaceted phenomenon encompassing political, cultural, and media dimensions, each playing a unique role in shaping societal values and identity. Specifically, the article investigates political heroes as symbols of national resistance capable of uniting society during crises, cultural heroes who foster the consolidation of collective memory through art, literature, and narratives, and media heroes who influence public opinion through digital platforms.

The article highlights universal features of hero creation in politics, exploring traits such as moral integrity, courage, and readiness for self-sacrifice. It demonstrates how these characteristics are shared across cultures while adapting to local socio-political contexts. Special attention is given to analyzing how heroes embody aspirations for justice, solidarity, and change, serving as catalysts for socio-political mobilization and the reinforcement of national identity. Simultaneously, the article underscores the significance of the digital age, where media heroes emerge as central figures in public discourse, creating images that resonate with mass audiences.

The study integrates an interdisciplinary approach to the analysis of heroism, combining perspectives from cultural studies, sociology, and political science. Examining the role of heroic archetypes provides a deeper understanding of how these symbolic figures reflect the cultural and historical particularities of societies. Heroism is considered not only as a result of individual qualities but also as a product of interaction with complex social, cultural, and political contexts, emphasizing its relevance in today's globalized world.

Exploring this topic holds practical significance for analyzing mechanisms of social mobilization, supporting national identity, and understanding the dynamics of social change in various cultural environments. The conclusions drawn in the article may serve as a foundation for further studies on heroism in the context of cultural and political development and prove useful for practitioners in the fields of media and communication.

Key words: heroism, political heroes, cultural identity, digital media, archetypes of heroism, social mobilization, national unity.

Вступ. Актуальність теми класифікації героїв у політиці зумовлена складністю сучасних політичних процесів і трансформацією соціальних наративів. Герої завжди були центральними фігурами в суспільстві, впливаючи на його цінності, ідентичність та мобілізаційні

можливості. Однак у сучасному світі традиційні уявлення про героїзм зазнають суттєвих змін. Це створює потребу в системному підході до класифікації героїв, який би враховував історичні архетипи, вплив цифрових медіа та глобалізаційні виклики.

Політичні герої виконують не лише символічні функції, але й стають інструментами політичної мобілізації, адаптуючись до умов сучасного світу. Дослідження міжнародного досвіду формування героїчних образів дозволяє краще зрозуміти їхній вплив на політичні процеси та суспільну динаміку.

Метою статті є аналіз зарубіжних підходів до дослідження політичних героїв, їхньої ролі в суспільних трансформаціях та політичних процесах. Особлива увага приділяється впливу культурних контекстів, цифрових медіа та кризових ситуацій на формування героїчних образів, а також їхньому значенню для мобілізації громадян і підтримки національної ідентичності.

Стан розробки проблеми. Поняття героїзму давно є предметом дослідження в багатьох гуманітарних та соціальних дисциплінах, однак його інтерпретація значною мірою залежить від культурного та історичного контекстів. Вивчення героїв як соціальних, політичних і культурних феноменів активно розвивається у зарубіжній академічній літературі. Дослідники розглядають героїзм у контексті суспільних змін, політичних криз та медійної репрезентації.

Наприклад пропонується прототипний підхід до вивчення героїчних рис, визначивши центральні характеристики героїв, такі як хоробрість, моральна цілісність і самопожертва, що вважаються універсальними у сприйнятті героїв у різних культурах [1, с. 17; 2, с. 19]. Дж. Александер досліджує роль героїв у політичній культурі, акцентуючи на їх здатності консолідувати суспільство у часи кризи та символізувати відродження національних ідеалів [1, с. 21].

Б. Корт і Н. Фалькенгайнер аналізують героїзм у контексті британської телевізійної культури, показуючи, як героїчні образи функціонують як дзеркало суспільних проблем та ідентичності [4, с. 48]. С. Комерфорд зосереджується на понятті антигероїв, розглядаючи їх як інструмент критики традиційних уявлень про мораль та справедливість у сучасній культурі [2, р. 4].

Попри багатогранність досліджень, залишаються відкритими питання про те, як саме різні культури інтерпретують героїзм, які фактори впливають на формування героїчного образу та як ці образи змінюються у сучасному глобалізованому світі. Ця стаття спрямована на заповнення цих прогалів через аналіз основних підходів до дослідження героїв у зарубіжній літературі.

Основний виклад матеріалу. Для розуміння сутності героїв та їхньої ролі у формуванні суспільних наративів особливу увагу слід приділити класифікації героїв у Сполучених Штатах Америки. Історія США багата на приклади героїв, які уособлюють національні ідеали, такі як свобода, рівність та демократія. Аналіз цих героїчних постатей дозволяє простежити, як су-

спільні потреби формують образи героїв, та як ці образи еволюціонують у відповідь на політичні та соціальні виклики. Такий підхід не лише допомагає краще зрозуміти специфіку героїзму в американській культурі, але й надає можливість глибше проаналізувати досвід використання героїв як інструментів політичної мобілізації, символів кризового менеджменту та моральних орієнтирів. Саме тому класифікація, запропонована Дж. Александер, є надзвичайно важливою для поглибленого розгляду цього питання.

У своїй роботі «Герої, президенти і політика» Дж. Александер пропонує аналіз героїв у контексті політичної культури, акцентуючи на їхній ролі як символів, що мобілізують суспільство у кризові періоди. Дж. Александер підкреслює, що герої не є статичними образами; вони створюються і трансформуються під впливом соціального та політичного контексту, у якому діють.

Він виділив такі основні категорії героїв у політичній культурі:

- кризовий герой – цей тип героя виникає у моменти національних чи глобальних потрясінь. За Дж. Александер кризові герої стають необхідними тоді, коли суспільство відчуває загрозу існуючим ідеалам і потребує символу, здатного відродити віру у свої можливості. Він наводить приклад політичних лідерів, які через свої дії створюють образ рятівника нації: «У кризові моменти кандидат у президенти США часто постає у ролі того, хто здатен розв'язати проблеми сучасності, відновивши основні ідеали нації» [1, р. 17];

- національний герой, якого Дж. Александер описує як особу, яка втілює ідеї та цінності конкретної культури або держави, символізує успіхи нації та її прагнення. Наприклад, такі герої, як Дж. Вашингтон або А. Лінкольн у США, стали уособленням республіканських цінностей та єдності нації, що виходить за межі політичних криз [1, р. 18];

- моральний герой відображає ідеали моральної стійкості, справедливості та етичного лідерства. Дж. Александер наголошує, що моральні герої часто виступають протиположністю корумпованим чи дискредитованим лідерам, уособлюючи шляхетність і чесність, яких суспільство прагне у своїх провідниках [1, р. 18];

- герої як інструмент політичної мобілізації. Політичні лідери активно використовують героїчні образи для консолідації суспільства. Ці образи покликані «очистити» суспільство від негативу, надаючи можливість вибудувати нові наративи прогресу. Як він пише, «героїчні образи допомагають переосмислити національну історію та об'єднати народ для досягнення спільних цілей» [1, р. 17];

- героїчний міф у виборчих кампаніях. Політичні кампанії часто базуються на створенні геро-

їчного міфу кандидата, який здатний врятувати націю. Дж. Александер описує це явище як ключовий елемент сучасних демократій: «Усі великі політичні кампанії базуються на героїчних наративах, які поєднують історію країни з баченням її майбутнього» [1, р.18].

У дослідженнях героїв виокремлюється ще один важливий підхід – прототипний, який дозволяє не лише класифікувати героїв, але й розкрити механізми формування їхнього образу. Він спрямований на виявлення ключових рис, які визначають героїчний образ, а також на розуміння того, як ці характеристики взаємодіють у різних соціокультурних контекстах. Такий підхід важливий, оскільки дає змогу простежити, як герої конструюються у суспільній свідомості та які риси надають їм особливого значення. У своїй роботі «Зосередження на героях: аналіз прототипу характеристик героїв» автори Л. Еланіє, Е. Кінсела, Д. Тімотей, Р. Ерік пропонують прототипний підхід до дослідження героїв. Вони аналізують, як суспільства визначають героїв через сукупність центральних рис, які асоціюються з цими фігурами. Основними характеристиками героїв, за їхнім дослідженням, є хоробрість, моральна цілісність і здатність до самопожертви, що є універсальними в уявленнях про героїзм у різних культурах [3, р. 2-3].

Хоробрість розглядається як одна з найцентральніших рис героїв. Хоробрість дозволяє героям діяти у складних або небезпечних обставинах, що викликає захоплення та наслідування у суспільстві. Щодо моральної цінності, то герої повинні втілювати високі моральні стандарти, що забезпечує їм довіру з боку суспільства, навіть якщо їхні дії виходять за рамки звичайної поведінки. Самопожертва є важливою характеристикою, що підкреслює готовність героїв ризикувати своїм добробутом чи життям заради інших або вищих ідеалів. Дослідники також розрізняють центральні риси героїв, такі як хоробрість та моральна цілісність, і периферійні, які можуть бути менш універсальними. Наприклад, скромність чи гумор є важливими для деяких героїв, але не визначальними для героїчного образу загалом [3, р. 2-3]. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти, як різні культури та групи визначають героїв, що сприяє кращому усвідомленню культурних особливостей у сприйнятті героїзму. Він також допомагає встановити спільні риси, що об'єднують героїв у глобальному контексті.

Формування образу політичного героя можна дослідити і на прикладі Великої Британії. Британська телевізійна культура пропонує багатий матеріал для аналізу, адже телевізійні герої відображають ключові суспільні цінності та наративи. Аналізуючи досвід створення героїчних образів у телебаченні, можна простежити основні підходи до їхнього формування. Це дозволяє не лише зро-

зуміти, як саме формується образ героя у Великій Британії, але й виявити суттєві відмінності порівняно з героїчними наративами у Сполучених Штатах. У Великій Британії, на відміну від США, акцент робиться не лише на індивідуалізмі, а й на колективній відповідальності, моральній глибині та взаємодії героя з суспільством. У своїй роботі «Герої в сучасній британській культурі» Б. Корте Н. Фалкенхайнер досліджують героїчні образи, представлені в британській телевізійній культурі. Автори зосереджуються на аналізі того, як телевізійні програми відображають трансформацію суспільних цінностей і відповідають на соціальні виклики та кризи, з якими зіштовхується британське суспільство. Вони показують, як через героїчні наративи відбувається переосмислення національної ідентичності, моральних стандартів та ролі індивіда у колективі [4, с.1-2; 2, с.21-24] Основні аспекти телевізійного героїзму є відображення суспільних криз. Телевізійні герої стають дзеркалом суспільних криз і змін. Вони не лише демонструють силу та стійкість у боротьбі з ворогами, а й уособлюють моральні дилеми, з якими стикається суспільство. Наприклад, у серіалах «Лютер» та «Привиди» герої постають перед складними виборами, які кидають виклик традиційним уявленням про добро і зло. Телевізійні герої змінюються разом із суспільством. У сучасних наративах вони все частіше постають багатограними особистостями, які можуть проявляти вразливість, сумніви та недосконалість. Це дозволяє глядачам ідентифікувати себе з героями, навіть якщо їхні дії не завжди відповідають традиційним моральним стандартам. У своїй роботі автори показують, що герої у британських серіалах, таких як «Останнє королівство» або «Мерлін», не лише розважають, але й рефлексують над соціальними проблемами. Вони виступають як каталізатори суспільних дискусій, торкаючись таких тем, як мультикультуралізм, кризи національної ідентичності та соціальна несправедливість. Телевізійна культура є не лише способом розваги, а й потужним культурним інструментом. Героїчні наративи дозволяють розкрити зміни у «структурах почуттів» (структурах емоційних реакцій), які характеризують суспільство в часи змін або нестабільності [3, с.2-3].

Аналіз героя буде неповним, якщо не звернути увагу на структуру створення антигероя. Хоча антигерой зазвичай викликає суперечливі емоції, він є важливою частиною героїчного наративу, адже залишається героєм, навіть якщо діє у межах моральної амбівалентності. Більше того, антигерой часто привертають більше уваги аудиторії чи електорату, ніж класичні герої, оскільки їхні мотиви, дії та внутрішні конфлікти виглядають більш людськими та близькими до реального досвіду. Саме тому варто окремо розглянути феномен створення антигероя як важливого аспекту

аналізу героїзму. У статті «Двоєкий героїзм: антигерої та отрута справедливості» К. Комерфор аналізує феномен антигероїв, акцентуючи на їхній здатності кидати виклик традиційним уявленням про справедливість та мораль. Автор зазначає, що антигерої, такі як Бетмен чи Джек Бауер, уособлюють амбівалентність сучасного героїзму. Вони діють у межах складних моральних виборів, де межа між добром і злом розмивається, пропонуючи новий погляд на поняття героїзму [2, р. 1-3].

Моральна амбівалентність показує що антигерої діють у «сірій зоні», де моральні категорії не є абсолютними. Їхні рішення часто ґрунтуються на контекстуальних потребах, а не на загальноприйнятих моральних нормах. Це змушує аудиторію переосмислювати межі справедливості, прийнятності насильства та відповідальності. Переосмислення героїзму як антигерої розширюють традиційні рамки героїзму, показуючи, що шлях до справедливості може вимагати неортодоксальних методів. Їхні дії демонструють складність сучасних моральних дилем, що зумовлює перегляд класичних уявлень про героїв як морально бездоганних фігур. Антигерої як дзеркало суспільства популярність антигероїв у сучасній культурі відображає соціальні та культурні зміни. Вони виступають як дзеркало, що показує кризи ідентичності, розчарування у традиційних моральних структурах та пошук нових підходів до розуміння справедливості.

Коли ми аналізуємо класифікацію героїв, важливо звертатися до поглядів видатних філософів минулого, щоб зрозуміти, що створення героїв – це не тільки феномен сучасності, а й процес, який глибоко вкорінений у культурній, соціальній та політичній історії. Герої завжди відігравали центральну роль у формуванні національних наративів, суспільних ідеалів та владних структур. Філософи, такі як Н. Макіавеллі, надавали особливого значення вивченню героїзму та лідерства, показуючи, як ці концепції впливають на політику, культуру та історію. Звернення до робіт Н. Макіавеллі дозволяє зрозуміти, що створення героїв завжди було інтегральною частиною людської цивілізації, а механізми формування героїчного образу залишаються актуальними й сьогодні. Можна виділити два основних типи героїв у Н. Макіавеллі: віртуозний герой і герой долі.

1. Віртуозний герой (*Virtù*). Цей тип героїв характеризується особистими якостями, які дозволяють їм не лише адаптуватися до обставин, а й формувати їх. Н. Макіавеллі підкреслює, що *virtù* є центральним поняттям успіху лідера. «Доля може давати силу та можливості, але від князя залежить, як ними скористатися. Хто має *virtù*, здатен здолати навіть найсуворіші обставини.» [5, р. 23]. Як приклад віртуозного героя, Н. Макіавеллі наводить Ц. Борджіа, який продемонстрував

«велику силу волі, хитрість та здатність до швидкого прийняття рішень». Цей герой подібний до класичного архетипу «Героя-воїна» в сучасному розумінні, оскільки його успіх залежить не лише від особистої сили, але й від стратегічного мислення.

2. Герой долі (*Fortuna*). Герої цього типу покладаються на випадковості та сприятливі обставини, але їхній успіх є короточасним, якщо вони не поєднують його з *virtù*. «Я вважаю, що доля визначає половину наших дій, але інша половина залежить від нас самих.» [5, р. 102]. Н. Макіавеллі попереджає, що навіть герої, які спираються на *fortuna*, повинні бути готовими протистояти змінам: «Той, хто пристосовується до змін часу, процвітає, але той, хто діє всупереч вимогам часу, гине» [5, р. 108]. Наприклад, він описує провал Людовика XII у боротьбі за Італію, оскільки той не зміг ефективно адаптуватися до нових умов.

У філософії Платона класифікація героїв не представлена у прямій формі, однак його твори, зокрема «Держава» (Політея), дають змогу побачити певні типи героїв чи лідерів через призму їхніх ролей у суспільстві та відношення до істини, мудрості та справедливості. Філософ-герой у «Державі» Платон описує ідеального правителя як філософа, який керується істиною і мудрістю. Такий лідер є героєм, оскільки він здатний бачити справжню природу речей, розуміти ідею Добра і керувати суспільством у гармонії з цими ідеалами. Платон пише: «До тих пір, поки філософи не стануть правителями, або поки ті, хто зараз зветься царями й володарями, не стануть істинними філософами, і поки ця влада не з'єднається з філософією... державам не бачити кінця зла» [6, р.162]. Філософ-герой не шукає слави чи багатства, його головна мета – служити суспільству через мудре і справедливе управління. Военний герой у Платонівій системі воїни, або «охоронці» (фюлакес), також відіграють ключову роль у захисті держави. Вони – герої, які уособлюють хоробрість, дисципліну та вірність ідеалам держави. Платон наголошує, що воїни повинні мати особливу освіту і виховання, щоб розвивати чесноти, необхідні для їхньої місії. Він пише: «Воїн повинен мати в серці мужність і незламність, але водночас бути лагідним до своїх громадян» [6, с.90]. Цей тип героїв відповідає архетипу воїна-героя в сучасній класифікації.

Висновок. Структура створення та дослідження героїв у політиці є невіддільною частиною політичного процесу, оскільки вона безпосередньо впливає на формування образів, які суспільство сприймає, слідує за ними та наслідує. Герої слугують провідниками ідей, символами національної єдності та моральними орієнтирами, здатними мобілізувати суспільство в умовах криз чи періодів змін. Політичний герой часто стає цен-

тральною фігурою, навколо якої формується наратив, що визначає майбутній вектор розвитку країни або суспільства.

Як резюме класифікації героїв можна охарактеризувати наступне: класифікація героїв є динамічною, постійно змінною формою, яка спирається на багатогранність факторів, залежних від контексту. В свою чергу, можна виділити політичних героїв, культурних героїв, медійних героїв, у кожного з яких є певні архетипічні збіги. Усі ці категорії мають спільні архетипічні риси, такі як сміливість, моральна чесність і здатність до самопожертви, що робить їх універсальними, але при цьому адаптованими до конкретних соціокультурних умов.

Вивчення та створення героїв не лише сприяють розумінню їхньої ролі у політичних процесах, а й можуть дати потужний поштовх до усвідомлення напрямів політичного майбутнього. Аналіз героїв сучасності дозволяє виявити основні тренди, цінності та очікування суспільства, тоді як дослідження героїв минулого відкриває доступ до глибинних структур політичної культури та її еволюції.

Отже, для повного розуміння феномену політичного героя необхідно інтегрувати аналіз героїв різних епох і контекстів. Це забезпечить глибше усвідомлення механізмів впливу героїчних наративів на суспільну свідомість і допоможе прогнозувати їхню роль у майбутніх політичних трансформаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Alexander J. C. Heroes: Presidents and Politics. *Contexts*. 2010. №17. С 17–19.
2. Comerford C. Ambiguous Heroism: Anti-Heroes and the Pharmakon of Justice. *Interactive Media E-Journal*. 2016. № 11. URL: <https://opus.lib.uts.edu.au/rest/bitstreams/e7c3c311-8c5e-4511-88ea-61c82178071e/retrieve> (дата звернення: 05.12.2024)
3. Kinsella E. L., Ritchie T. D., Igou E. R. Zeroing in on Heroes: A Prototype Analysis of Hero Characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2015. Vol. 108. №1. P. 114–127.
4. Korte B., Falkenhayner N. Heroes in Contemporary British Culture: Television Drama and Reflections of a Nation in Change. Routledge, 2021. 256 с.
5. Machiavelli N. The Prince / translated with an introduction by Harvey C. Mansfield. Chicago: The University of Chicago Press, 1998.
6. Платон. Держава / пер. з давньогр. Дзвінка Коваль. Київ: Основи, 2005.